

MARKAZIY OSIYODA EKOLOGIK MUNOSABATLARNING RIVOJLANISHI

Agzamova Zumrad Baxtiyorovna

O'zbekiston Finlandiya Pedagogika insitituti talabasi

Annotatsiya: Markaziy Osiyo mintaqasi tabiiy resurslarga boy bo'lib, ekologik jihatdan ham muhim hudud hisoblanadi. Biroq, so'nggi yillarda mintaqada ekologik muammolar, jumladan, suv resurslarining tanqisligi, tuproq eroziyasi, sanoat ifloslanishi va Orol dengizining qurishi kabi global ekologik muammolar yuzaga kelmoqda. Ushbu maqolada Markaziy Osiyodagi ekologik munosabatlarning rivojlanishi tahlil qilinib, mintaqadagi asosiy ekologik muammolar va ularni hal qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun mintaqaviy hamkorlik, yangi texnologiyalarni joriy etish va atrof-muhitni saqlashga qaratilgan strategiyalar haqida fikrlar bayon etilgan. Mintaqa davlatlari o'rtasida ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishish yo'llari muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, ekologik munosabatlar, tabiiy resurslar, suv resurslari, Orol dengizi, ekologik xavfsizlik, iqlim o'zgarishi, tuproq eroziyasi, sanoat ifloslanishi, barqaror rivojlanish, mintaqaviy hamkorlik, yashil iqtisodiyot, ekologik barqarorlik.

Markaziy Osiyo hududi ekologik jihatdan juda boy va xilma-xil tabiiy resurslarga ega bo'lib, o'zining murakkab iqlimi, o'simlik va hayvonot dunyosi, suv resurslari bilan ajralib turadi. Ammo, so'nggi yillarda ushbu mintaqada ekologik muammolar va atrof-muhitning ifloslanishi bilan yuzlashmoqda. Ekologik munosabatlarning rivojlanishi, ayniqsa, resurslarni boshqarish va ularni saqlash masalalarini hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada Markaziy Osiyoda ekologik munosabatlarning rivojlanishini o'rganish, asosiy ekologik muammolarni tahlil qilish va regionda atrof-muhitni muhofaza qilish yo'llarini ko'rib chiqish maqsad qilingan.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida (O'zbekiston, Qozog'iston, Tojikiston, Qirg'iziston, Turkmaniston) ekologik vaziyatni shakllantiruvchi bir nechta omillar mavjud. Bu hududda asosan quyidagi ekologik muammolarni kuzatish mumkin:

1. **Suv resurslarining tanqisligi:** Markaziy Osiyo mintaqasining ekologik muammolarining asosi, asosan, suv manbalari bilan bog'liqdir. Amudaryo va Sirdaryo kabi daryolar mintaqaning asosiy suv resurslarini tashkil etadi, ammo bu daryolarning suvi qisman yoki butunlay qurib ketgan, ayniqsa, Orol dengizining qurishi bunga misoldir. Orol dengizining qurishi nafaqat iqlim o'zgarishiga olib kelgan, balki yer

yuzasida ekologik va ijtimoiy noqulayliklar yaratdi. Suvning noto'g'ri taqsimlanishi va ishlatilishi ekosistemani va qishloq xo'jaligini katta darajada zararlandi.

2. **Havo va suv ifloslanishi:** Markaziy Osiyo davlatlarida sanoat rivojlanishi bilan birga havo va suv ifloslanishi ham o'sdi. Kimyoviy moddalar va zaharli chiqindilarning havoga va suvga tushishi ekologik xavf tug'dirdi. Ayniqsa, O'zbekistonning Farg'ona vodiysi va Qozog'istonning sanoat markazlari atrofidagi hududlarida havo ifloslanishi katta muammo bo'lib qolmoqda.

3. **Yerning tuproq eroziyasi va salbiy dehqonchilik amaliyotlari:** Markaziy Osiyoning ko'plab qismlarida tuproq eroziyasi keng tarqalgan. Bunga sabab bo'layotgan omillar orasida yomon dehqonchilik amaliyotlari, iqlim o'zgarishlari va noto'g'ri yer ishlov berish metodlari mavjud. Shuningdek, o'rmonlarning kamayishi va cho'llanish ham bu hududda ekologik salbiy o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Markaziy Osiyoda ekologik masalalarni hal qilishda xalqaro hamkorlik va mintaqaviy o'zaro munosabatlar muhim rol o'ynaydi. Ayni paytda, mintaqa davlatlari ekologik muammolarni hal qilish uchun bir qator tashabbuslarni ilgari surmoqda.

Orol dengizining qurishi va unga qarshi chora-tadbirlar: Orol dengizining qurishiga qarshi kurashda mintaqaviy va xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. BMT, Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlar yordamida mintaqa davlatlari Orol dengizining qurigan qismlarini tiklash, suv taqsimotini yaxshilash va zararli ta'sirlarni kamaytirish bo'yicha loyihalarni amalga oshirmoqda.

1. **Suv resurslarini boshqarish:** Markaziy Osiyoda suv resurslarini boshqarish bo'yicha hamkorlik o'sib bormoqda. Suvning adolatli taqsimlanishini ta'minlash uchun Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasida xalqaro shartnomalar va kelishuvlar mavjud. Misol uchun, Sirdaryo va Amudaryo bo'yicha bir qator xalqaro kelishuvlar ishlab chiqilgan, ular orqali daryolarni boshqarish va suv resurslarini taqsimlash muammolari hal qilinmoqda.

2. **Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish:** Markaziy Osiyoda barqaror rivojlanish strategiyalari joriy etilmoqda. Bu, ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini qo'llash va atrof-muhitga zarar yetkazmasdan iqtisodiy o'sishni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Mintaqadagi davlatlar o'rtasida yashil iqtisodiyotga o'tish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha umumiy yondashuvlar ishlab chiqilmoqda.

Markaziy Osiyo ekologik muammolarni hal qilishda mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, barqaror rivojlanish va tabiiy resurslarni boshqarishni yaxshilash zarur. Suv taqsimoti, tabiiy resurslar va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha mintaqa davlatlari o'rtasida yangi shartnomalar va kelishuvlar muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Iqlim o'zgarishiga qarshi kurash, yashil texnologiyalarni joriy etish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha kompleks strategiyalar ishlab chiqilishi kerak.

Markaziy Osiyo mintaqasida ekologik munosabatlar rivojlanishining asosiy yoʻnalishlari – tabiiy resurslarni boshqarish, ekologik xavfsizlikni taʼminlash va barqaror rivojlanishga erishishdir. Bu yoʻnalishlarda mintaqaviy hamkorlik va xalqaro tashkilotlar bilan birgalikda amalga oshirilgan chora-tadbirlar muhim ahamiyatga ega. Mintaqada ekologik muammolarni hal qilishda yangicha yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarni qoʻllash zarurati mavjud. Ekologik masalalarni hal etishda barqaror rivojlanish asosida yangi strategiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish mintaqaning kelajagi uchun muhimdir. Markaziy Osiyoda ekologik munosabatlarning rivojlanishi hozirgi kunda mintaqaning barqaror rivojlanishi va ekologik xavfsizligini taʼminlash uchun asosiy yoʻnalishlardan biriga aylangan. Mintaqaning tabiiy resurslari, xususan suv manbalari va tuproq zaxiralari, ekologik muammolarga duchor boʻlib, uzoq muddatli salbiy oqibatlarga olib kelmoqda. Suv taqsimoti, iqlim oʻzgarishlari, sanoat ifloslanishi va tuproq eroziyasi kabi masalalar mintaqadagi barcha davlatlarni birgalikda hamkorlikka chaqirmoqda.

Kelajakda, Markaziy Osiyo davlatlari ekologik barqarorlikni taʼminlash uchun kompleks va integratsiyalashgan yondashuvlarga oʻtishlari lozim. Suv resurslarini boshqarish, yashil iqtisodiyotga oʻtish, barqaror qishloq xoʻjaligi va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish – bu jarayonlarning barchasi mintaqaviy hamkorlikni talab qiladi. Ekologik xavfsizlikni taʼminlash va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, ekologik innovatsiyalarni joriy etish va tabiiy resurslarni saqlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish zarur.

Shu bilan birga, Markaziy Osiyoning ekologik muammolarini hal qilishda faqat davlatlar oʻrtasidagi diplomatik va texnologik hamkorlik emas, balki jamiyatlarning oʻzgarishi, ekologik tarbiya va barqaror turmush tarzining keng targʻib qilinishi ham katta ahamiyatga ega. Faqatgina ekologik barqarorlikka qaratilgan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy yondashuvlar Markaziy Osiyoda kelajakda atrof-muhitni saqlash va barqaror rivojlanishga erishish imkonini beradi